

Longing for Brick

BLAF-architecten recently built a family home in Erps-Kwerps, a seemingly authentic church village in Flemish Brabant, in the Flemish outskirts of Brussels. The building plot is determined by the man-sized wall of the adjacent garden (a *gelbe*);¹ a dead-end street paved with cobblestones, designed as an extension of the village square; a wild beech hedge that separates the plot from a footpath that bends off from the plot to leave the village; and a few short-trunked apple trees that hide a banal apartment building on the other side.

A Regionalist Project . . .

The simple house constructed in self-supporting masonry engages in a familiar dialogue with the village. The house reacts to its surroundings and the structure incorporates aspects of it through a precisely articulated tectonic expression. The layered, extremely recognizable setting reminds us of a bygone era: an archetypal village in Flanders, seemingly safeguarded from aggressive post-war housing policies and twentieth-century modernization processes. In an essentialist lecture, this project could be labelled as 'regionalism'. All the necessary ingredients are present: the village idyll, the modest scale of the house, the compact and powerful

Longing for Brick
Lieven Nijs & Maarten Van Den Driessche

Het verlangen naar baksteen

BLAF-architecten bouwde onlangs een eengezinswoning in Erps-Kwerps, een *authentiek* aanvoelend kerkdorp in Vlaams-Brabant, in de Vlaamse rand van Brussel. Het bouwperceel wordt bepaald door de mانشoge muur van de naastliggende tuin (een *gelbe*),¹ een doodlopende straat die met kinderkoppen is geplaveid en als uitbreiding van het dorpsplein is vormgegeven, een verwilderde beukenhaag die het perceel scheidt van een voetweg die ter hoogte van het perceel afbuigt om het dorp te verlaten, en enkele laagstammige appelbomen die een banaal appartementengebouw aan de andere zijde verbergen.

Regionalistisch project ...

De eenvoudige woning in zelfdragend baksteenwerk treedt op vertrouwde wijze in dialoog met het dorp. Het huis

volume, the manipulation of recognizability by means of the shape of the building, the attention to context and materiality, and the artisanal appearance.² Viewed in this way this project is, in the worst-case scenario, a nostalgic identity project or retrograde exercise in style, or in the best case, a critical determination of position.

EPB Regulations and the Principle of Cladding

By describing the architectural image exclusively from the image of the village, the real conditions under which architects such as BLAF operate, as well as the more experimental character of their design practice, are at risk of being ignored.³ The practice of BLAF-architects is to a large extent determined by the EPB guideline (EPB stands for Energy Performance and Indoor Climate) that

¹ A *gelbe* is a walled garden of a presbytery, a common typology in church villages.

² Many of the themes Kenneth Frampton mentions in his text 'Towards a Critical Regionalism' are also important in the work of BLAF-architects, such as attention for topography, climate, tectonics or materiality.

³ Mauricio Pezo, 'Detached', in: Kazuyo Sejima (ed.), *People Meet in Architecture: Catalogue Architecture Biennale Venice 2010* (Venice/New York: Marsilio/Rizzoli, 2010).

reageert op zijn omgeving en het bouwswel neemt, via een nauwkeurig gearticuleerde tektonische expressie, aspecten daarvan in zich op. De gelaagde, uiterst herkenbare setting herinnert aan vervlogen tijden: een archetypisch dorp in Vlaanderen, dat lijkt te zijn gevrijwaard van agressieve naoorlogse huisvestingspolitiek en twintigste-eeuwse moderniseringsprocessen. Bij een essentialistische lezing zou dit project als regionalistisch kunnen worden bestempeld. Alle ingrediënten zijn aanwezig: de dorps idylle, de bescheiden schaal van de woning, het compacte en krachtige volume, het bespelen van herkenbaarheid door middel van de gebouwworm, de aandacht voor context en materialiteit, het ambachtelijke voorkomen.² Zo beschouwd is dit project, in het slechtste geval, een nostalgisch identitair project of retrograde stijloefening, of in het beste geval een kritische positiebepaling.

¹ Een *gelbe* is een ommuurde pastorietuin, een veel voorkomende typologie in kerkdorpen.

² Veel thema's die Kenneth Frampton in zijn tekst 'Towards a Critical Regionalism' aanhaalt, zijn ook belangrijk in het werk van BLAF-architecten, zoals de aandacht voor topografie, klimaat, tektoniek of materialiteit.

BLAF-architecten, single-family house/ eengezinswoning, Erps-Kwerps, 2015

was introduced in Flanders in 2006, under the influence of 'Europe'.⁴ The new regulations were initially focused on the energy performance of the building envelope, but turned out to have a far-reaching impact on building practice.⁵ The legislation caused a strong increase in the role of insulation, and it also impacted the use of the cavity, technical installations and especially brick as façade material. Façades seem to have become mere insulating jackets that encase the structure, but barely carry any meaning. Brick lost its relevance in favour of light cladding and paneling. In response to these developments, BLAF tests building methods with a large brick size: the *big brick*. The big brick is the result of a longer-term study within BLAF's practice, in which geometry, constructability and building skin are part of the experiments. The big brick is not a quick-building block, but a mechanical brick-work whose dimensions more or less correspond to those of the fourteenth-century *kloostermoef*, a typical brick from the tithe barn of the Ter Doest Abbey in Lisseweghe.⁶ The format makes it possible to make self-supporting brick façades in an economical manner. The brick module was developed in collaboration with a number of brick manufacturers. An experimental production line was set up and the brick was extensively tested. As the final phase in the development process, a pilot series of houses was built to actually evaluate the new product.⁷ What connects the various projects is not so much the

contextual sensitivity – sometimes the built-up landscape is so meaningless that BLAF's interventions strongly differ from it – but the new building system. In BLAF's oeuvre, the village context of Erps-Kwerps is the exception rather than the rule. The ultimately idyllic image of the house in Erps-Kwerps is thus neither nostalgic nor critical, but rather the accidental consequence of completely different intentions.

The Subjunctive Ornament

BLAF's experiments do not stand on their own, but are echoed in other Flemish practices that are developing building with bricks as a motif, in search of a poetic relationship to the regulations, the façade construction and the architectural expression. In Mortsels, Bovenbouw Architectuur designed an extension for an existing terraced house. The project dates from 2009, the early days of the new legislation. Behind the existing house, the architects built a second one, a rear house, as a reflection of the existing house. The elements of the archetypal house remain

⁴ EPB stands for Energy Performance and Indoor Climate. On 1 January 2006, this European directive with an energy performance standard was introduced in the Flemish Region.

⁵ For a convincing history of the underlying ideolo-

gy of the energy performance regulation, see: Kiel Moe, *Insulating Modernism: Isolated and Non-Isolated Thermodynamics* (Basel/London/New York: Birkhäuser Verlag, 2014).

⁶ The size of the Bruges *moef* (brick) dates from the thirteenth century,

the dimensions are: 30 x 33 cm long, 14 x 15 cm wide, 8 x 9 cm high.

⁷ The first *pilotis* realised with the big brick are in Lokeren, Erps-Kwerps, Ternat, Mechelen and Hoogstraten. In the second phase, the brick will be used in larger housing projects.

Longing for Brick Lieven Nijs & Maarten Van Den Driessche

EPB-regelgeving en het principe van de bekleding

Door het architecturale beeld uitsluitend te beschrijven vanuit de dorps context dreigen de werkelijke condities waaronder architecten zoals BLAF opereren, en het meer experimentele karakter van de ontwerp praktijk, te worden genegeerd.³ De praktijk van BLAF-architecten is in belangrijke mate bepaald door de EPB-richtlijn (EPB staat voor Energie Prestatie en Binnenklimaat) die in 2006, onder invloed van 'Europa', in Vlaanderen werd ingevoerd.⁴ De nieuwe regelgeving was in eerste instantie gericht op de energieprestatie van de gebouwschil, maar bleek een verstrekkende invloed op de bouwpraktijk te krijgen.⁵ Door de wetgeving nam het aandeel isolatie sterk toe en veranderde de rol van spouw, technische installaties en vooral baksteen als gevelmateriaal. Gevels lijken enkel nog een goed isolerende jas, die de structuur omhullen, maar nauwelijks betekenis

dragen. Baksteen verloor zijn relevantie ten faveure van lichte bekleding en plaatmateriaal. In reactie op deze ontwikkelingen, test BLAF bouwmethoden met een groot baksteenformaat: de *big brick*. De big brick is de uitkomst van een langer lopend onderzoek binnen BLAF's praktijk, waarin met geometrie, bouwbaarheid en bouwruimte werd geëxperimenteerd. De big brick is geen snelbouwblok, maar een machinale gevelbaksteen waarvan de afmetingen min of meer overeenkomen met die van de veertiende-eeuwse 'kloostermoef' uit de tiendschuur van de abdij ter Doest in Lisseweghe.⁶ Het formaat maakt het mogelijk op een economische manier zelfdragende baksteengevels te maken. De baksteenmodule werd samen met een aantal baksteenfabrikanten ontwikkeld. Er werd een experimentele productielijn opgezet en de baksteen werd uitvoerig getest. Als laatste fase in het ontwikkelingsproces is een *pilot*-reeks woningen gebouwd om het nieuwe product daadwerkelijk te evalueren.⁷

³ Mauricio Pezo, 'Detached', in: Kazuyo Sejima (red.) *People Meet in Architecture: Catalogue Architecture Biennale Venice 2010* (Venetië/New York: Marsilio/Rizzoli, 2010).

⁴ EPB staat voor Energie Prestatie en Binnenklimaat. Vanaf 1 januari 2006 werd deze Europese richtlijn met de energieprestatienorm in het Vlaams Gewest ingevoerd.

⁵ Voor een overtuigende geschiedenis van de onderliggende ideologie van de energieprestatieregeling, zie: Kiel Moe, *Insulating Modernism: Isolated and Non-Isolated Thermodynamics* (Basel/Londen/New York: Birkhäuser Verlag, 2014).

⁶ Het formaat van de Bruges *moef* stamt uit de dertiende eeuw, de afmetingen zijn: 30 x 33 cm lang, 14 x 15 cm breed, 8 x 9 cm hoog.

⁷ De eerste *pilotis* die met de big brick zijn gerealiseerd, staan in Lokeren, Erps-Kwerps, Ternat, Mechelen en Hoogstraten. In de tweede fase wordt de baksteen in grootschaliger woningbouwprojecten toegepast.

recognizable: masonry, tiled roof, fireplace, staircase, stacked rooms. The gradation of the masonry seems to be a delineation of the brick interior, but this is only an image, not an actual impression of the structural construction inside. After all, there is a constructive separation between the brick on the inside and the façade on the outside: the cavity. The masonry is an extra layer of cladding that, as an added ornamental pattern, reveals the constructive and compositional reality of the house. The texture of the varied brick patterns represents what is inside.⁸

The Façade as a Typological Reference

Through the architecture of its façade, the ‘AIH’ house by Tijl Vanmeirhaeghe (Havana) in cooperation with Carl Bourgeois strongly distinguishes itself from the environment in which it was created. The project brief was translated into a simple timber frame house with a Palladian plan figure. It is mainly through the articulation of the façade that the architects make a difference in comparison with the other dwellings in the suburban sprawl. The façade consists of a base that is the thickness of a whole stone, tapering to half-stone thickness on the first floor. The façade is textured by the articulated pilasters, the edges and the recessed cassettes with sunken, bricked-up windows. All variations on the use of brick are played with here: from the loadbearing wall to paper-thin brick strips glued to façade panels. Although the design

Perspectives

Wat de verschillende projecten verbindt, is niet zozeer de contextuele gevoeligheid – soms is het bebouwde landschap zo zonder enige betekenis dat BLAF’s interventies er zich nadrukkelijk van onderscheiden – maar het nieuwe bouwsysteem. In BLAF’s oeuvre is de dorpscontext van Erps-Kwerps veeleer de uitzondering dan de regel. Het uiteindelijk idyllische beeld van het huis in Erps-Kwerps is daarmee noch nostalgisch, noch kritisch, maar eerder de toevallige bijkomstigheid van heel andere intenties.

Het subjonctieve ornament

De experimenten van BLAF staan niet op zichzelf, maar vinden hun echo in andere praktijken waarin het bouwen met baksteen als motief verschijnt, en die allen een poëtische verhouding zoeken ten opzichte van de regelgeving, de gevelconstructie en de architectonische expressie. In Mortsel ontwierp Bovenbouw Architectuur een uitbreiding voor een bestaand rijtjeshuis. Het project

seems to be driven by a constructive logic, the façade primarily refers to the recognizability of a few typological motifs: the articulation of Italian palazzi, the classicist villa, but also nineteenth-century industrial buildings.

Between Image and Structure

Both craftsmanship and a do-it-yourself attitude is an important breeding ground for the continued existence of brick architecture in Flanders. It is so strong that ‘brick poetics’ is even called a regional characteristic of Flemish architecture.⁹ The comparison between the projects described above is meaningful, as they bear witness to a recalibration towards the current EPB regulations. They play a game in which the reality of building versus the importance of architectural appearance is exploited. In their attitude towards the structural logic of the façade, the three projects could not differ more. In the examples of Bovenbouw, the resulting façade evokes the underlying structural and spatial logic, while Tijl Vanmeirhaeghe and Carl Bourgeois use typological references to present the façade as a sign system. BLAF’s research starts from an intrinsic interest in the properties of the material and the act of building itself. It is about how the brick module controls the façade design and gives meaning to the building itself. Whereas an invisible hand controls the building process through regulations, the demand for meaning becomes all the more important.

118

dateert uit 2009, de begindagen van de nieuwe wetgeving. Achter de bestaande woning bouwden de architecten een tweede exemplaar, een achterhuis, als een spiegeling van de bestaande woning. De elementen van het archetypische huis blijven herkenbaar: metselwerk, pannendak, schouw, trap, gestapelde kamers. De schakering van het gevelmetselwerk lijkt een aftekening van het bakstenen interieur, maar dit is slechts een beeld, geen feitelijke doordruk van de constructieve opbouw binnen. Tussen de baksteen aan de binnenzijde en de gevel aan de buitenzijde bevindt zich immers een constructieve scheiding: de spouw. Het metselwerk is een extra bekledingslaag die, als een toegevoegd ornamentaal patroon, de constructieve en compositorische realiteit van de woning onthult. De textuur van gevarieerde baksteenverbanden representeert wat zich binnen bevindt.⁸

Gevel als typologische referentie

Via haar gevelarchitectuur onderscheidt de woning ‘AIH’ van Tijl Vanmeirhaeghe (Havana) in samenwerking met Carl Bourgeois zich nadrukkelijk van de omgeving waarin ze tot stand kwam. Het programma werd vertaald in een eenvoudige hout-skeletbouwwooning met een Palladiaanse planfiguur. Het is vooral via de geleding van de gevel dat de architecten ten opzichte van de andere woningen in de suburbane *sprawl* een verschil maken. De gevel bestaat uit een plint in steense dikte en een bel-etage die verjongt tot halfsteense dikte. De gevel krijgt textuur door de gearticuleerde pilasters, de randen en de verzonken cassettes met verdiepte, dichtgemetselde ramen. Alle varianten op het gebruik van baksteen worden hier bespeeld: het principe van de dragende muur tot de flinterdunne baksteenstrips die op gevelpanelen zijn verlijmd. Hoewel het ontwerp lijkt te worden aangestuurd door een constructieve logica, refereert de gevel in de eerste plaats

The longing for brick is stretched between what we might call the ‘image’ and the ‘structure’, between the aesthetic and the building dimension of architecture. The three projects demonstrate the semantic stratification of brick façade architecture and the rich spectrum of meanings that designers can exploit. They are, therefore, an attempt to reconnect construction and the meaning of architecture with each other.

Translation: Hans Teerds

Longing for Brick Lieven Nijs & Maarten Van Den Driessche

naar de herkenbaarheid van enkele typologische motieven: de geleding van Italiaanse palazzi, de classicistische villa, maar ook negentiende-eeuwse industriegebouwen.

Tussen beeld en bouwsel

Zowel vakmanschap als een *do-it-yourself* attitude is in Vlaanderen een belangrijke voedingsbodem voor het voortbestaan van baksteenarchitectuur, zelfs zo sterk dat ‘baksteenpoëtica’ een regionale karaktertrek van de Vlaamse architectuur wordt genoemd.⁹ De vergelijking tussen de hierboven beschreven projecten is betekenisvol, omdat ze getuigen van een weerbaarheid ten opzichte van de vigerende EPB-regelgeving. Ze spelen een spel waarbij de realiteit van het bouwen tegenover het belang van de architectonische verschijning wordt uitgespeeld. In hun houding ten opzichte van de constructieve logica van de gevel, kunnen de drie projecten niet méér van elkaar verschillen. Bij Bovenbouw roept het resulterende gevelbeeld de onder-

liggende constructieve en ruimtelijke logica op, terwijl Tijl Vanmeirhaeghe en Carl Bourgeois via typologische verwijzingen de gevel als tekensysteem opvoert. Bij BLAF vertrekt het onderzoek vanuit een intrinsieke interesse in de eigenschappen van het materiaal en de daad van het bouwen zelf. Het gaat erover hoe de baksteenmodule het gevelontwerp aanstuurt en het bouwen zelf betekenis verleent. Waar regelgeving met onzichtbare hand het bouwen stuurt, wordt de vraag naar ruimte voor betekenis des te belangrijker. Het verlangen naar baksteen wordt opgespannen tussen wat we het ‘beeld’ en het ‘bouwsel’ zouden kunnen noemen, tussen de esthetische en de bouwtechnische dimensie van architectuur. De drie projecten demonstreren de semantische gelaagdheid van bakstenen gevelarchitectuur en het rijke betekenispectrum dat aldus door ontwerpers kan worden bespeeld. Ze zijn daarmee een poging om het bouwen zelf en de betekenis van de architectuur opnieuw met elkaar te verbinden.

⁸ Dirk Somers van Bovenbouw refereert aan John Summerson’s idee van de *aedicula* en de *subjonctive ‘as if’*. Zie: John Summerson, *Heavenly Mansions and Other Essays on Architecture* (London: The Cresset Press, 1949), 217.

⁹ Maarten Delbeke, ‘City of Bricks’, 2015. Een niet gepubliceerd voorstel voor de scenografie van de biënnale van Venetië 2016, een samenwerking tussen Maarten Delbeke, Sa/xx, BLAF en Filip Dujardin: ‘Mede door de spanning tussen generieke en auteurs-architectuur heeft de baksteen een bijzondere plaats verworven in de poëtica van de Vlaamse architectuur. En het is deels deze “baksteenpoëtica” die de Vlaamse architectuur het label van “ambachtelijkheid” heeft opgeleverd.’

⁸ Dirk Somers van Bovenbouw refereert aan John Summerson’s idee van de *aedicula* en de *subjonctive ‘as if’*. Zie: John Summerson, *Heavenly Mansions and Other Essays on Architecture* (London: The Cresset Press, 1949), 217.

⁹ Maarten Delbeke, ‘City of Bricks’, 2015. An unpublished proposal for the scenography of the Venice Biennale of 2016, a collaboration of Maarten Delbeke, Sa/xx, BLAF and Filip Dujardin: ‘Partly due to the tension between generic and author-architecture, the brick has acquired a special place in the poetics of Flemish architecture. And it is partly this “brick poetics” that has earned Flemish architecture the label of “craftsmanship”.’

119